

Гуцул І.А.,

к.е.н.,

викладач кафедри податків та фіскальної політики,
Тернопільський національний економічний університет

МИТНА ПОЛІТИКА У ФІСКАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Анотація. З'ясовано суть та роль митної політики у фіскальному просторі України та досліджено ефективність її реалізації. Запропоновано вектори вдосконалення та перспективи розбудови митної політики в сучасних інтеграційних умовах розвитку економіки України.

Ключові слова: митна політика, інтеграція економіки, митний тариф, зовнішньоекономічна діяльність, митні суб'єкти, митний кордон України, митна статистика, митні процедури.

Постановка проблеми. Інтеграція національної економіки у світову господарську систему, перспектива вступу України в Європейський Союз висувають високі вимоги до механізмів формування і реалізації державної митної політики в Україні. Розширення міжнародних зв'язків, розвиток зовнішньоекономічної діяльності актуалізують роль і значення митної політики, пошук нових напрямів, механізмів і засобів в інтересах збільшення вигод від її реалізації. Наразі необхідно вирішити проблеми підвищення ефективності митного регулювання та якості митних послуг шляхом забезпечення прозорого управління; узгодження регуляторної бази України з відповідним законодавством ЄС; реформування системи органів, які реалізують митну політику, та забезпечення відповідності якості їх роботи міжнародним і європейським стандартам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо говорити про стан дослідження даної проблематики, то питання проблем реалізації митної політики розглянуто у працях І. Бережнюка, Г. Бобринської, І. Бондаренко, А. Войцещука, Є. Гармаша, Л. Івашової, А. Крисоватого, Т. Крушельницької, А. Луцика, А. Мазур, В. Мартинюка, В. Науменка, П. Пашка, Ю. Петруні, П. Пісного, Д. Скрябіної, С. Терещенка, Т. Тоцької, В. Ченцова та ін. Разом з тим наукові розробки у галузі формування і реалізації механізмів державної митної політики не охоплюють увесь спектр проблем. Потребують поглиблення теоретичні засади формування механізмів реалізації державної митної політики у частині усвідомлення сутності механізмів реалізації державної митної політики та вдосконалення процедур її реалізації в Україні.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження ефективності реалізації митної політики та формування векторів вдосконалення і перспективи розбудови митної політики в сучасних інтеграційних умовах розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності як найважливіший сектор розвитку національної економіки України обумовлює виникнення певних проблем та постановку нових завдань щодо її регулювання перед різними ланками системи державного управління. Зовнішньоекономічна діяльність являє собою сукупність економічних, організаційно-правових операцій, здійснюваних між національними й іноземними суб'єктами господарювання з метою забезпечення більш високої економічної ефективності в порівнянні з аналогічними операціями, які орієнтовані на внутрішній ринок, [1]. Саме вона покладена

в основу реалізації зовнішньоекономічної політики держави й вимагає особливої уваги з боку органів державної влади на предмет її легітимності, реальності, економічної ефективності.

Оскільки головні цілі, принципи, функції, напрями, засоби та механізми діяльності держави з регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку національної економіки та її інтеграції до світової, змістом державної політики у сфері державної митної справи [2, с. 11], то дослідження особливостей формування й розвитку державної митної політики набувають великого значення як для науковців, так і для практиків.

Лише за умов наявності зваженої та далекоглядної митної політики, можливо досягти ефективного державного управління зовнішньоекономічною діяльністю, спрямованого на забезпечення належних зовнішньоекономічних умов для розширеного відтворювального процесу в країні.

Митна політика включає в себе: принципи переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів; виконання митних формальностей (митне оформлення); митні режими як сукупність вимог і умов, що визначають правовий статус оформлюваних товарів і покладають обов'язки, необхідні до виконання при здійсненні митного оформлення; тарифне і нетарифне регулювання; спеціальні захисні, антидемпінгові і компенсаційні заходи при імпорті товарів; справляння митних платежів; надання митних пільг; митний контроль; правову регламентацію взаємовідносин учасників митних правовідносин у захисті прав і законних інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Цілі, що стоять перед митною політикою, можна згрупувати за такими блоками: по-перше, економічні цілі – поповнення доходної частини державного бюджету України шляхом стягнення митних платежів [3]; по-друге, регулятивні – організація (регулювання) товарообігу через митний кордон; по-третє, правоохоронні – охорона встановлених законних інтересів і прав, що виникають при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон.

Посилення впливу світової економіки на соціально-економічний розвиток України відбувається на тлі жорсткості глобальної конкуренції, підвищення ролі інноваційних факторів розвитку для держав-лідерів і перебудови світового економічного порядку. У зв'язку з цим суттєво зростає роль зовнішньоекономічної політики України як одного з найважливіших чинників її соціально-економічного розвитку, інноваційного оновлення та підвищення конкурентоспроможності економіки, а також вирішення ключових соціальних завдань [4; 5].

Сформована модель участі України у міжнародному поділі праці, заснована переважно на експорті продукції з низьким рівнем доданої вартості, не зможе стати основою для зміцнення позиції України на світових ринках, що розширюються. Навіть за умов стійкого зростання зовнішньоторговельних поставок сільськогосподарської і металургійної сировини, що становить

1-2% на рік, загальне розширення українського експорту буде значно поступатися очікуваній динаміці світової торгівлі (6-8% на рік). Отже, частка України в світовому експорті за такої моделі участі у середньостроковій перспективі буде знижуватися. Без виходу на нові ринки товарів та послуг з високою часткою доданої вартості, Україна приречена на зменшення своєї ролі у розвитку світової економіки та витіснення її з ефективної участі у світовому розподілі праці.

Щодо ефективності реалізації митної політики України, то її можна проаналізувати виходячи із показників динаміки індексів зовнішньої торгівлі (рис. 1).

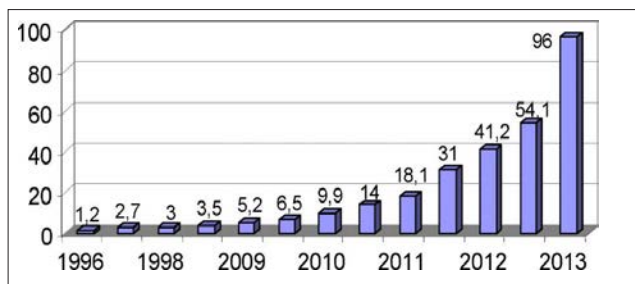

Рис. 1. Динаміка надходжень митних платежів до Державного бюджету (млрд грн)

Джерело: складено автором на основі [6]

Поряд з цим варто зазначити, що загальний обсяг експорту України у 2013 році склав 63,3 млрд дол. США (що є нижчим на 7,8% порівняно з 2012 роком), темпи зростання імпорту були помітні у 2012 році і склали усього 2,5% відносно попереднього року, у 2013 році ситуація кардинально змінилася: обсяг імпорту знизився майже на 10% (табл. 1) [7].

На формування негативного сальдо вплинули окремі товарні групи: паливо, мінеральні ресурси, нафта і продукти її перегонки (-18361,3 млн доларів), засоби наземного транспорту, крім залізничного (-5068,4 млн доларів), механічні машини (-3068,6 млн доларів), пластмаси, полімерні матеріали (-2952,2 млн доларів), фармацевтична продукція (-2848,4 млн доларів), електричні машини (-2426,4 млн доларів).

Зовнішньоторговельні операції проводилися з партнерами із 229 країн світу. Обсяг експорту товарів до країн СНД становив 34,8% від загального обсягу експорту, Європи – 27%, у т.ч. до країн ЄС – 26,5%, Азії – 26,6%, Африки – 8,1%, Америки – 3,4%, Австралії і Океанії – 0,1%.

Перше місце в обсязі експорту зайняв агропромисловий комплекс (АПК) – 17 млрд дол. США (або 27%), другим за обсягами йдуть товари металургійної промисловості – 14,3 млрд дол. США (або 23%). Третью за обсягами є хімічна промисловість – 4,9 млрд дол. США (або 8%). На машинобудування припадає 3,5 млрд дол. США (або 6%) (рис. 2) [8].

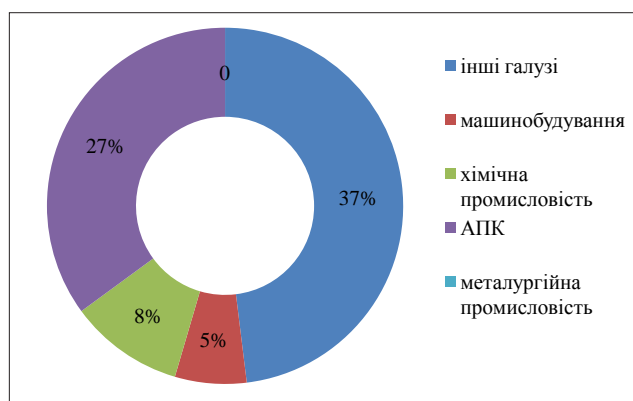

Рис. 2. Структура експорту вітчизняної продукції за основними галузями у 2014 р.

Джерело: складено автором на основі [8]

Імпорт у 2014 році зменшився до 77 млрд дол. США (зниження складає 9,1% у порівнянні з 2013 роком). Домінуючу частину українського імпорту у грошовому вираженні традиційно займають енергоносії – 21,8 млрд дол. США (або 28%), товари хімічної промисловості – 9,9 млрд дол. США (або 13%), товарів агропромислового комплексу було імпортовано на суму 8,2 млрд дол. США (або 11%), машинобудування – 5,1 млрд дол. США (або 7%).

Основними проблемами української економіки, які зменшують можливості українського експорту, є такі:

- присутність значної частки сировини у структурі експорту;
- присутність значної частини імпортової продукції на внутрішньому ринку, тарифні бар'єри щодо якої обмежені через міжнародні зобов'язання України у зв'язку з участю в міжнародних організаціях (наприклад, СОТ), що призводить до дестимулюючого впливу на збут продукції вітчизняних експортерів на внутрішньому ринку споживання;
- відсутність тенденцій розвитку промислового сектора, зорієнтованого на випуск продукції, конкурентної і на міжнародних ринках збуту;
- залучення офшорних компаній до процесу експортних операцій і, як наслідок, ухилення від оподаткування та вивезення фінансово-інвестиційного капіталу за межі країни;
- незначна частка продукції з високою часткою доданої вартості у структурі українського експорту;
- низька частка інвестицій в українську економіку;
- не вигідні умови кредитування бізнесу загалом, у тому числі і зорієнтованого на експорт (високі відсоткові ставки та короткі строки наданих кредитів).

Враховуючи вищевказані дані, доцільно визначити, що з розвитком глобалізаційних процесів, яке призводить до

Таблиця 1

Динаміка показників зовнішньої торгівлі України у 2008–2013 рр.

Роки	Експорт		Імпорт		Сальдо Обсяг, млн грн
	Обсяг, млн грн	у % до попереднього року	Обсяг, млн грн	у % до попереднього року	
2008	66954,4	-	85535,4	-	-18580,9
2009	39702,9	-59,3	45435,6	- 53,1	-5732,7
2010	51430,5	+29,5	60730,0	+33,7	-9309,4
2011	68394,2	+32,9	82608,2	+36	-14214,0
2012	68809,8	+0,6	84658,1	+2,5	-15848,2
2013	63312,0	-8,6	76964,0	-9,9	-13652,0
2014	53913,5	-17,4	54381,8	-41,5	-468,3

Джерело: складено автором на основі [8]

зростання міжнародного товарообігу для нашої держави, необхідні нові підходи для модернізації митно-тарифного регулювання торгівлі, зокрема полегшення і забезпечення стабільності доступу на зовнішні ринки, спрощення, уніфікації та гармонізація митних законів і практики їх застосування, а також поліпшення пропуску вантажів через кордон та посилення протидії криміналізації світового ринку, оскільки з полегшенням транскордонного економічного спілкування для неї об'єктивно відкриваються ширші можливості. Модернізація здійснюється відповідно до багатосторонніх угод та іншими домовленостями.

Розвиток системи тарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності здійснюється у напрямі зниження середнього рівня ставок тарифу, що у свою чергу пов'язано, насамперед, з прагненням України до міжнародного співробітництва. Світова організація торгівлі (СОТ) стала найбільш потужною міжнародною інституцією щодо регулювання міжнародних економічних відносин. Система митного регулювання України має забезпечити сприятливі умови для адаптації національної економіки до більш гострої міжнародної конкуренції внаслідок приєднання до системи глобального регулювання і вільного переміщення ресурсів і поступове включення її економіки до глобальних та європейських економічних процесів [9].

Висновки. Виходячи з результатів проведеного аналізу, обґрунтовано концептуальні положення щодо удосконалення державної митної політики, які спрямовані на формування необхідних умов поступової інтеграції українського ринку у спільний світовий ринок, зокрема в межах зони вільної торгівлі з ЄС. Таким чином, основними завданнями реалізації сучасної митної політики України визначено: сприяння модернізації економіки через спрощення доступу українських компаній до передових зарубіжних технологій; стимулювання конкурентоспроможних на внутрішньому і світовому ринках виробництв, оновлення зовнішньоекономічної спеціалізації країни; створення сприятливих для виробництв умов, необхідних для підтримки зайнятості, забезпечення економічної безпеки країни; підтримка міжнародної виробничо-технологічної кооперації у наукоємних галузях; залучення прямих іноземних інвестицій у перспективні галузі промисловості; оптимізація географічної структури імпорту; забезпечення збалансованості та ефективної конкуренції на внутрішньому ринку; уніфікація митного тарифу та інших інструментів митної політики.

Література:

1. Юзьков Л.П. Государственное управление в политической системе развитого социализма / Л.П. Юзьков. – К., 1983. – С. 57-59.
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
3. Митна статистика зовнішньої торгівлі України : щорічний збірник. 2013 рік. – К. : ДМСУ, 2014. – С. 6.
4. Бережнюк І.Г. Структура інституціональних механізмів у системі управління митною справою / І.Г. Бережнюк // Вісник Академії митної служби України. – 2002. – № 2. – С. 65-69.
5. Бобрижна Г.В. Сучасні підходи до митного регулювання в контексті реалізації державної економічної політики / Г.В. Бобрижна // Актуальні проблеми реформування економіки України в умовах євроінтеграції : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів 8-9 лют. 2012 р. – Чернівці : Вид-во Чернівецький торговельно-економічний інститут КНЕУ, 2012. – С. 22-24.
6. Підсумки роботи митних органів України у 2012 році; у 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://arc.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/category?cat_id=337881.
7. Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України [Електронний ресурс] / за ред. д.е.н. проф. Т.М. Мельника // Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. – 2011. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/>.
8. Експортно-імпорتنі показники України : підсумки 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dzi.gov.ua>.
9. Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні : моногр. / С.І. Юрій, А.І. Крисоватий, Т.В. Кошук. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 292 с.

Гуцул І.А. Таможенная политика в фискальном пространстве Украины

Аннотация. В статье определены сущность и роль таможенной политики в фискальном пространстве Украины и исследована эффективность ее реализации. Предложены векторы совершенствования и перспективы развития таможенной политики в современных интеграционных условиях развития экономики Украины.

Ключевые слова: таможенная политика, интеграция экономики, таможенный тариф, внешнеэкономическая деятельность, таможенные субъекты, таможенная граница Украины, таможенная статистика, таможенные процедуры.

Hutsul I.A. Customs in fiscal space of Ukraine

Summary. In the article the essence and role of customs policy in fiscal space Ukraine investigated the effectiveness of customs policy. A vectors of improvement and prospects for the development of customs policy in modern conditions of integration of the economy of Ukraine.

Keywords: customs policy, integration of the economy, customs tariff, foreign trade, customs agents, customs border of Ukraine, customs statistics, customs procedures.